

PREMIO 2011
DE ALFABETIZACIÓN
UNESCO

Vocabulario Niukari ta'yu'si'

MEVYT
Modelo
Educación
para la Vida
y el Trabajo

MIBES
MEVYT Indígena
Bilingüe con Español
como segunda
lengua

3

Leo y
escribo
en mi lengua.

Cora

Nete'jijbe' niajta te'yu'xa
i neniukajkime'.

Nayeri

Ta'seijrati'gua

Eijna i Niukari ta'kayu'si' ayapu ti'baire' ti etsen ra'seira i ti tigua'umua'ten ajta i baujsi mati' tiu'jmua'tia i MIBES 3 Nete'jijbe' niajta te'yu'xa i neniukajkime'. Yu'xari pupiriki ti etsen ira'ugouni i niukari nusu i niukari ti a'tsu titi'jme ti a'seire'jme i Baujsi tigua'yu'xaetse ajta Yu'xari ta'jijbi'guan tiji iya'uitaja'ra'ni e'ijti ye'i tia'xa.

Eijna i Niukari ta'kayu'si' ayapu te'itiaura'stime ti' yati:

Mi ti autata' pujme'n akayu'si'guajme para'tiauni i niukari nusu i niukari ti a'tsu titi'jme ayan tijná' te'itiaurastime i jaujxa' xu'muabi'; ajta ri'rinta' pujme'n a'yu'si' **ti'tijtixa** sai ajta sai i niukari ajta e'iyán a'seijre' tijiati **e'ijti ti'baire'jme** eijna.

† Niukari ta'kayu'si' chusetiana niuka kime'pu te'yusi'.

Tetijchue'be' ti tiu'tebaire'n eijna mua'tijra'etse pajrariren i pajtiu'yu'xa ajta muatebaire'n ipa aniukarin kime' tiu'xá.

iChe'au pitira'ka'ne pajtajamuan ra'bikua'i!

¿E'ini tiu'baire' i Niukari ta'kayu'si?

† niukari akayu'si'guajme tįjna' te'itiaurastime aútata' pujme'n i a'chu ti guaméjetse. Je'ita' pu a'yu'si' e'įti guataujmua' ajta majkiye tįjyati e'įti ti'baire'.

Niukari ti ira'uguauni

Tiujsaire'

Ti'ti ti xa nusu e'įti guataujmua'

Ti'tįtįxa: A'chu pua'má ri' ira'ururen ti etsen eirama'kantajme nusu i ti ira'guaujmua'ten tįji guar'treritsi'gua rusaxu'įjma'.

Tįjyati: † baujsi tįgua'yu'xa gu a'puakaetsepu *tiujsaire'*.

Muari'guan tįjyati

A

a'chutiguamé **Ti'tijtixa:** Niukari ti raxa sei ajta sei i kuape ti'nerime.

Tijyati: Tiau ra'ujíbe'n i anxibieste *ti guamé*.

a'jijbi'guan i ta'yu'si' **Ti'tijtixa:** E'ijti antiagua a'tsa ti ti'muari'guan ti te'jijbi'guan i yu'xarietse.

Tijyati: Tia'ujijbe' i *ti te'yu'sietse*.

a'najti **Ti'tijtixa:** Niukari ti ti'ti xa ti raseijrata a'na ti tia'uyu'si'guaka'.

Tijyati: Kapa ya'ugua'nan ipa ra'uteyu'xa *a'najpa* ratiataguaka' i guabira'.

anakaikan mua'ixate' **Ti'tijtixa:** Niukari nusu niukari ti ti'ti xa ti rateguate' i yu'xari.

Tijyati: † *anakaikan mua'ixate'* eijnaetse ti tia'xatajme ayapu ántiagua tiujsaire' gua'pua.

auséi **Ti'tijtixa:** Niukari ti raxajta ti irasei
iu'ritejtia'.

Tijyati: Auséi pajta ra'ujibe'n mi ti
tiu'ixate'.

autamua'reri' **Ti'tijtixa:** Ti tia'xatajme i Baujsi
tikin ye tigua'yu'xaetse ti tia'xa
je'iyiti'ra'jkime' i yu'xari ta'yu'si' ti ari
aujijbi'kuaka'.

Tijyati: Aujijbe' i ti tia'xatajme
"Autamua'reri' tikin ye".

B

ba'irigua'me **Ti'tijtixa:** Tebi baujsi ti ti'mua'te.

Tijyati: Guánamujri' e'ijtiye'i ti'rijta i
ba'irigua'me.

bibejma' **Ti'tijtixa:** Niukari nusu niukari ti
tia'jtayu'si' tiumu'itime a'yu'si'gua tiji ti'ti
u'taseijrata.

Tijyati: Tu'ri rayi'ti tia i *bibejma'*
tia'jtayu'si' guatiatagua.

E

e'ijti **Ti'tijtixa:** Yu'xari ti kijka a'yu'si' ti yati
ta'kayu'si'guajme ti tiu'baire' tiji
yu'xari u'teyuxa.

Tijyati: Sei i e'ijti guatiatagua pata'
i guabira' guate'yu'xa.

e'ijti **Ti'tijtixa:** E'ijti antiagua a'tsajti
te'yu'si'guan ti'muari'guan tiji i a'ti ti'ti ti
a'yu'xami': a'tajni, ajta e'ijti ye'i
ra'ruren.

Tijyati: Guatiatagua e'ijti
te'yu'si'guan a yu'xaetse.

e'ijtiye'i **Ti'tijtixa:** Ayan u'rini e'ijtiye'i ti'rijta ti
ti'ti u'muare'n.

Tijyati: Guánamuajri' e'ijtiye'i ti'rijta
i ba'irigua'me.

e'ijtiye'i **Ti'tijtixa:** Ti ra'xa e'ijtiye'i
tiji'guaujguate'n tiji'guaujguate'n.

Tijyati: Niajnijkua' i guatari ti'
te'seijre' i e'ijtiye'i *tiji'guaujguate'n*
etse.

e'ijtiye'i **Ti'tijtixa:** Ta'yu'si' ti ra'xa e'ijtiye'i
tijira'uyatsa tijira'uku'irata.

Tijyati: Guaguauchi e'ijtiye'i
tijira'uyatsa a'ya'kuajtira' pat'i'jpi
tia'uyatsa.

e'ijti ye'i **Ti'tijtixa:** E'ijti te'yu'si'
tiratagua eitaura'stima'kan ti ti'ti u'muare'n
ti rakaxajta e'ijti tiuju'muare'n.

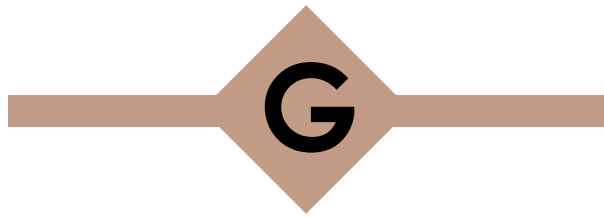
Tijyati: Guatesei ni ayan tira'xa e'ijti
ye'i *tijiratiatagua* tiji ámitera'.

einkime'n **Ti'tijtixa:** Niukari ti aijna xajta ti'ti
majrumua'ten i baujsi majrariren
mati' tiu'jmua'tia.

Tijyati: Aijnu *einkime'n* tinmua'te
a'uma tiaja'ujmua'te niata'
rateri'rejsime'n tijpina'.

emín guamé **Ti'tijtixa:** † ja'ti yu'xari
majrata'iti'ra.

Tijyati: † yu'xari *emín guamé*
niniaujpu puen.

guabira' **Ti'tijtixa:** Yu'xari ti ti'ba i re' ti ti'ti
u'taguauni.

Tijyati: Itian tiajgua'buajsimua'
i ti'ri tiaratiataguaka' i *guabira'*
tiata' i majtsajta'n tiu'jmua'ten
ajkuakan guataguauni.

guataseiri'guan **Ti'tijtixa:** E'ijta'ntiagua e'ijti
ajta ri' ti'muari'guan a'uti e'seijre' ajta
aururiguan i guataseijri'gua i ta'uyu'si'guaka'.
ta'yu'si'

Tijyati: Ayanu raru ti
guataseiri'guan ajta ri' aururiguan
i *ta'yu'si'* i niajra'uyu'xaka'.

J

jebi'ra' **Ti'tijtixa:** Yu'xari ti jebi'ra' ti guaje i tiaite ti'ti u'ruren.

Tijyati: Juanito pu ra'ujijbe ti'titi guaujxe'be' jebi'ra'etse.

jijbi'ra' **Ti'tijtixa:** Ti iyo'itaja'ra'ni i niukari ta'yu'si' i yu'xarietse, tiji iramua're e'ijti i ti anakaikan raxajtaka' ti'xa.

Tijyati: Aujijbe' i jijbi'ra' i yu'xarietse.

K

ka'nesti'ra' **Ti'tijtixa:** E'ijti u'se'irigua'n tipua' guapi' ti'ti muatatiamua'biste'n.

Tijyati: Tipua' neteijijbe' ka'nesti'ra' kime'n i nejijbi'ra', eitse'nu yó'itajna'me e'ijti guataujmua'.

kaika'nesti'ra' **Ti'tijtixa:** E'ijti u'se'irigua'n tipua' ti'ti i'muara'.

Tijyati: Niatijta te'jijba' ka'nin *kaika'nesti'ra'* kime', mi neniuka saikepu taruabe.

kale'nia' ta'yu'si' **Ti'tijtixa:** A'uti kika te'yu'si' i ta'yu'si'este.

Tijyati: Tiara'ujijbe i *kale'nia' ta'yu'si'* i muariti'ra' "A'tsikan ti kalein" ta'namuajre'.

kijkaiti'ra' **Ti'tijtixa:** Niu'chiti'ra' ti a'ti u'ta'iti' nusu ayautuani.

Tijyati: † tajkai *kijkaiti'ra'* numuajautuiri'.

kime'n u'tiaujsei **Ti'tijtixa:** Ti tia'xatajme i yu'xarietse ti gua'baire' i baujsi ima etsen tiu'tiaka'nen, rujimua', ti'tijmameri guarire.

Tijyati: Kapu ri' natamuare'riste i nia ra'utaguka' i *kime'n u'tiaujsei*.

**kuapé ti
ra'xajta a'chuti
tiu'muari'gua**

Ti'tįtįxa: Kuape a'uti e'yu'si'guaka
a'chuti'ari tiu'rįrejtsi'guaka' i ti
tiujsaire' jmeetse.

Tįjyati: † *Kuapé ti ra'xajta a'chuti
tiu'muari'gua tiu'tatui'gua
niati'įkaixi rataguaka' i ti kime'n
utiaujsei antipua'ri'kitse'ma'kan.*

M

**majnaijmi'
ru'mua're**

Ti'tįtįxa: † xajtáriįra' majmeri naimi'
ru'mua're ajta i ti kai ma'ja'ti i ti
rajtiau ra'uyu'xaka'.

Tįjyati: † muariti'ra' "i ja'ti ajta i yuri"
aipu piriki *majnaijmi' ru'mua're.*

mua'ixate'

Ti'tįtįxa: † kįka ta'yu'si' ti raxa tipua'
ti'ti tuigua.

Tįjyati: Tiarari're i tiajrateyu'xa i
mua'ixate'.

**mu'iti
tia'urajpi**

Ti'tįtįxa: Ti ti'tiujsaire' i yu'xari
ti guatiatiti'įme ti tiu'rįriste' ti
tijira'uri'ren i ti te'seįre'.

Tijyati: Netinmua'te i *mu'iti*
 tia'urajpi etse ayan guataujmu'a
 ye "Nete'jijbe' niajta te'yu'xa i
 neniukajkime'. Nayeri".

N

nipajmua'reraka' ye **Ti'tijtixa:** Ti tia'xatajme i Baujsi
 tigua'yu'xa ti a'seijre' tiji irari'ren
 ti tira'ujijbe'n ka'nin.

Tijyati: Aujijbe' i ti tia'xatajme i
 "Nipajmua'reraka' ye" etse.

niukari mua'tsiti'ra' **Ti'tijtixa:** Aijna etse i Baujsi
 tigua'yu'xa a'uti a'ri'ri ti
 ira'guaujkua'jte'n tiji iramua'ti i
 nayeri tigua'yu'xa.

Tijyati: Guaguauchi aijna ti
 tia'xatajme etse i "Niukari
 mua'tsiti'ra'".

R

ra'itia'sa tiu'ixate' **Ti'tijtixa:** Niukari ti raxa e'ijti antiaguajme i ti taujmua'muate'jme i yu'xarietse.

Tijyati: Kura'simua'xi i ti ra'itia'sa tiu'ixate' i ta'yu'si'guajmeetse.

ra'umua'ti ti a'yu'si' **Ti'tijtixa:** E'ijta'ntiagua e'ijti ti'muari'guan a'uti i ja'ti ayan tia'ujmua'te e'ijti tia'xa i ta'yu'si'guajmeetse, tijna tira'seijran i seijrati'gua'me, nusu rakajiba'jra'ni pua'make.

Tijyati: † tiji ira'umua'ti i ta'yu'si' niara'usei i seijrati'gua'me mi ta'yu'si'etse.

rajtiau ra'uyu'xaka' **Ti'tijtixa:** Tebi ti rajtiau ra'uyu'xaka i ti te'yu'si' nusu i yu'xari ti guatéte.

Tijyati: † Pascual Sánchez
Gómez aipu *rajtiau ra'uyu'xaka'*
anakaikan i yu'xari.

ránamuara ra'ukupi **Ti'tijtixa:** Tebi ti ranamuara
ra'uyu'xaka' i muari'ti'ri'.

Tijyati: † Yu'xari ta'jijbi'guan
eiguapu te'seijre' ti
te'yu'si'guajme i ti *tiu'namuara*
ra'ukupi.

rasei niki ruxa'je'n **Ti'tijtixa:** Ti tia'xatajme i
tija'tamua'tenetse a'utietse
mara'betiausin ti saike
tia'simua'iguajme i ti ari
guamuari'guaka'.

Tijyati: *Niarasei niki*
ruxa'jene'jme i mua'ixate' etse
ta'yu'si ajta i kijkaiti'ra'.

raxájtaka **Ti'tijtixa:** Tebi i ti tiu'ixa'tia ti'tijti
guayi'ti e'ijti ti'jye'ira.

Tijyati: † Mateo Vega
Sánchez *puraxajtaka'* i jijbi'ra'
“Majruja'tsimua”.

raxáxa' **Ti'tįtįxa:** Tebi ĩ ti ti'muaritaka
rajtiauba rusai.

Tįjyati: † muariti'ra'etse “† tsi' ajta
ĩ tiapi” ámitere' tiamua' e'įtį ti'ti
ti'xa ĩ ti *raxajta*.

runiukajkin **Ti'tįtįxa:** Tebi ti ra'yu'xan
raxajtaka' runiukarin na'ri raxajtana' seika
niukarijra'kime'.

Tįjyati: † gua'puaetse
a'chutįguame ĩ Yu'xari
ta'įįbi'guan apu ra'xa a'ti
ti *runiukajkin raxajtaka'* ĩ
ta'yu'si'guajmeetse.

S

seįrati'ra' **Ti'tįtįxa:** Rujime' ta'seįre' ĩ
yu'xarietse ti raseįrata ĩ ti
akayu'si'guajme rukujta'.

Tįjyati: Nįajguaguau ĩ *seįrati'raetse*
ĩ ti kime'n u'tiaujsei ĩ ti tiujsaire'
guapuaetse.

simua'ira' **Ti'tijtixa:** Simua'ira' i ti a'ti ra'tagua
tiji a'ijna guataseijrata e'ijti
antiagua.

Tijyati: Guatasei i iti'ra'
che'akabaka a'simua'ira'.

sorpresas **Ti'tijtixa:** Ti' tiu'ase tipua' ti'ti e'i
guárini tikai a'na maja'gua'
e'seijre'.

Tijyati: † ti basta' tiau'jijbe sorpresa
kime'.

T

ta'seijre' **Ti'tijtixa:** A'seijre' tijna'
tijira'utejcheni i yu'xarietse ti
raxa e'ijti ti'ti te'seijre' ajta e'ijti
te'itiaura'stime.

Tijyati: Amajna ta'seijre'etse
ayapu tira'xa tikin i Baujsi
tigua'yu'xa gua'puake pua'seijre' i
ti tiujsaire'.

ta'yu'si' **Ti'tijtixa:** Niukari ti raxajta ti'ti ta'seijre' tete'me'n i yu'xari ti guatete, tikai aijna i'tá i ti tiu'ixate' e'ijta'ntiagua amijna seijrati'ra' ajta ta'seijrati'gua.

Tijyati: Aujijbe' mi ta'yu'si' ra'itia'sa.

tacheti ti tiu'guatari **Ti'tijtixa:** † ta'yu'si' ti tu'ixate' e'ijpajye'i guatari tiuju'tagua ajta e'ijtiye'i tiji'guaujguate'n.

Tijyati: † niya'kua seijpu mua'te e'ijtiye'i tiji'guaujguaten *tache ti tiu'guatari* ti raguara' ti i'kastiajgua.

te'yu'si'guan mu'iti **Ti'tijtixa:** E'ijta'ntiagua e'ijti ti'muari'guan a'uti i ti basta' ra'kutan na'ri ra'yu'xan ti'tijti ayan guatamua' a'tsu ajta ayan tijxajtami' ra'yu'xa.

Tijyati: Sechijta i yuxari ti guateteetse ranejne'richi ti te'yu'sietse.

ti'jna'xka **Ti'tijtixa:** Ti'ti ti ra'jnaxka i guatarietse, ti iraye'n, ti ira'teyatsa nusu seika ti'ti.

Tijyati: Guataseijra i ti te'seijre' a'chuti *tijna'xkaka* i e'ijtiye'i tijira'uyatsa ti ti'naijmi'tan.

ti'muari'guan **Ti'tijtixa:** Rujime i aujsi tigua'yu'xa a'uti e'seijre' ti tiu'ixate sai ajta sai i e'ijti ti'muari'guan.

Tijyati: Aipu ra'ujijbe i ti ti'muari'guan ti' ra'utapi' i ruyu'xa ti guate'te.

tia'ujijbe'n **Ti'tijtixa:** Ti iyo'itaja'rani e'ijti ti'xa i ta'yu'si' ajta i ti ri'raruren sei i ti ruxe'be'.

Tijyati: *Ti tijira'jijba'* ayapu kuxe muja'ye pa'tame'n sei chajta'najra'etse.

tia'uyu'xan **Ti'tijtixa:** Ti tiuju'taxa ti'titi tajetse ruxa'be', ra'simua' ayan rukujta', kuapejetse nusu ti'ti seijapua.

Tijyati: Niajri'rejsin nia *tia'uyu'xa* i nayeri niukajkime'.

tiaja'tamua'ten **Ti'tijtixa:** Ti tia'xatajme a'chuti tiujpua'majme i ti tiujsaire' i Baujsi tigua'yu'xa.

Tijyati: † *tiaja'tamua'ten* sai aipu a'mua'tijra' i ti ra'xa ti'titi piriki.

tiu'xajta **Ti'tijtixa:** E'ijti antiagua i e'ijti ti'muari'guan a'uti i ja'ti ti basta' ra'utamua'reri a'najti ruxe'be' i ta'yu'si' ti raseijran.

Tijyati: I ti tiu'xajte tiu'seijrate' a'najti a'ujyu'xa i guabira'.

tiujsaire' **Ti'tijtixa:** Sai ajta sai i ti gua'pua bibejma'pu pua'make a'seire'jme i Baujsi tigua'yu'xa.

Tijyati: † ti *tiujsaire'* sai aijtu guarire e'ijtiye'i tiji'guaujguate'n.

tije'n i yu'xari **Ti'tijtixa:** E'ijta'ntiagua e'ijti ti'muari'guan a'uti e'seijre' i etsen tijira'uyu'xa, e'ijti e'nia' niukari ti kime'n te'yu'si', ajtagua' seika.

Tijyati: Niaramua' aipu puenia'
e'ijtiye'i tijira'uyatsa ajpu
te'seijra'ka' i ti ti'jna'xkaka, e'ijtiye'i
irarun ajtagua' seika i *tije'n* i
yu'xari.

tira'xa ti'ti ti piriki **Ti'tijtixa:** Ta'yu'si' ti ti'ti kajetsepua,
aupu ura'time i ti tsajta'n tioda'riki.

Tijyati: Auguauchi i *ti ra'xa ti'ti ti*
pirikietse a'chuti tijete.

titi'ite **Ti'tijtixa:** Tebi ti tiu'teyu'xan ti'ji sei
guata'iti'ra.

Tijyati: † *titi'ite* kijka iti'r ra' etse
ayapu antigua Pedro.

titia'xatajme **Ti'tijtixa:** Ti tia'xatajme i yu'xarietse
ti guatete i ti ajtiabatsijsin seika
ajtagua' i ti etsen eirama'kan.

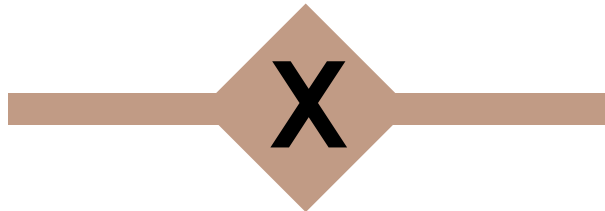
Tijyati: Sei *ti tia'xatajme* i
tiaja'tamua'ten aipu piriki “Niukari
mua'tsiti'ra”.

ti'iu'ixate' **Ti'tijtixa:** Ta'yu'si' ti tajuyete e'ijti tiu'me i tiji ti'ti u'tagua.

Tijyati: Ruxe'be' ti ira'ujijbe'n i ti tiu'ixate' e'ijtiye'i i *estufa* tijira'jtaira ti'jkaixi i'jmuara'.

Tságuati'ra **Ti'tijtixa:** Niukari ti a'ijna xajta i ti tiuju'xa ayan tsaguati'ra'kankime', rutsaguatia' ajta ri' ti'xa'p'i'nkime'.

Tijyati: Ra'ujijbe i niukari ti a'tsu mu'itime *tsaguati'ra'jkime'*.

xáguari'ra' **Ti'tijtixa:** Niukari ti a'ijna tiu'ixate' xaguari'ra' tikai ja'i amitera' i ti'ti nusu ja'tijeme.

Tijyati: Agua'kuajte' i pajka'nin tia'ujijbe'n, *para'xaguari'ra'* timu'a.

Y

yo'itaa'ra'ni i ta'yu'si' **Ti'tijixaxa:** E'ijta'ntiagua e'ijti ti'muari'guan a'uti i ja'ti ti basta' ra'utamua'reri ajta ra'be'tiausin i tiaubi'ra' ti ruxe'be' ti ari ra'ujijbe i ta'yu'si'etse.

Tijyati: Iijjnunijta aijna a'taguan i muari'ra' ti iyoitaja'ra'ni i ta'yu'si'etse.

yu'xari ta'ira'tutiguajme **Ti'tijixaxa:** † kuape ti tia'simua'iguajme ti guaikake' aira'tutiguajme, tijna' te'ntiujnachijme i ti te'yu'si'guajme.

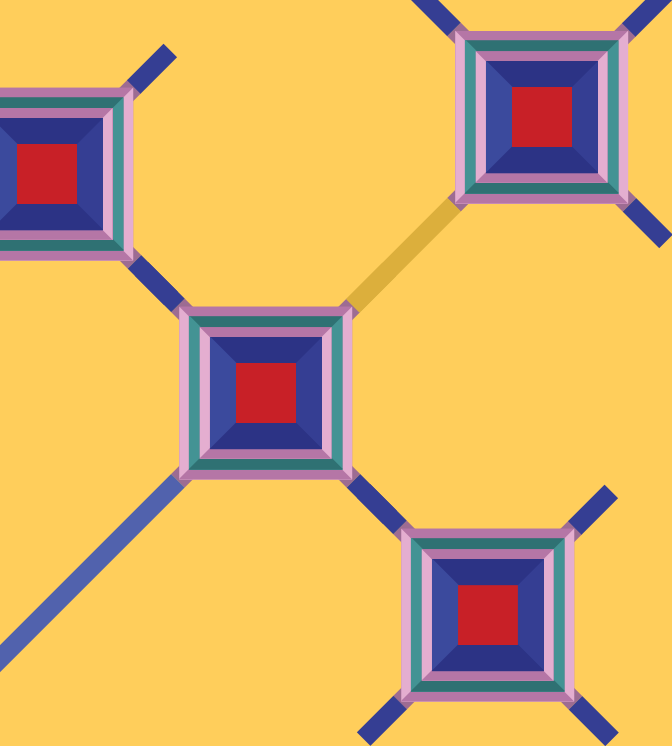
Tijyati: A'uma tiguaja'guate' a'ijmu ti'jcha'i i yu'xari ta'ira'tutiguajme i ti i'tiaruri ta'seijre'.

yu'xari ta'ntajiya'u **Ti'tijtixa:** Ta'ntajiya'u ti te'seijre'
yu'xari ti tijira'ujijbe'n.

Tijyati: Auguauchi i yu'xari
ta'ntajiya'uetse i yu'xari
ta'ira'tutiguajme patijpi ra'ujijbe'n
i ta'yu'si'guajme ritiamua'.

yu'xari ti tia'jkaxatajyi' **Ti'tijtixa:** Kuape xamuajra', a'uti
tiu'ixate' ruje'iyakan.

Tijyati: † tajkaimu natapi i yu'xari ti
tia'jkaxatajyi'.

En este material encontrarás un listado de palabras importantes que te ayudarán a comprender la lectura y la escritura de nuestra lengua, así como algunas variantes que se utilizan en otras comunidades. Por lo tanto, se considera de mucha utilidad para una mejor comprensión de los textos escritos.

E'ijna etse ratiauni niukari ta'kayu'si'guajma' ti guapi' ruxe'be tiji muatiabaire'sen pejpi yoi'tajpua'ra'ni ti'tijpa a'yu'xan pajta ra'jijbe'n taniukarin, ayan ti' saiket'i guataujmu'a ima meyen tiu'mua'mua amaye a'uchatime. aijpujijkin ti'tiabairi tiji a'guaurita a'ra'ni i yu'xari ta'yu'si.

DISTRIBUCIÓN GRATUITA
Meti'upuaijbe' i yu'xari

Este programa es público, ajeno a cualquier partido político.
Queda prohibido su uso para fines distintos a los establecidos en el programa.

cora • nayeri • cora • nayeri • cora • nayeri • cora • nayeri

